

S. ADELAJDA SIELEPIN CHR (Kraków)

ZMARTWYCHWSTANIE A POKÓJ W ŚWIETLE CZWARTEJ EWANGELII

Pokój jest jednym z naczelných darów Królestwa Bożego, zapowiadaných w ST, a objawionych w Chrystusie. Pojęcie *pokój* ם ן ל ץ (šālôm), εἰρήνη przewija się, podobnie jak pochodne tego słowa, poprzez całą tradycję Starego i Nowego Przymierza, i to nie tylko w odniesieniu do czasów mesjańskich, ale jako zwrot często stosowany w rozmaitych okolicznościach, nadających mu swoistą wymowę. Słowo to należy do nielicznej grupy wyrazów hebrajskich, które w takim samym stopniu używane są w znaczeniu potocznym, jak i w znaczeniu religijnym¹, w przeciwieństwie do innych języków starożytnych, które do przekładu Biblii musiały własne odpowiedniki hebrajskiego šālôm wzbogacić o nowe wartości semantyczne².

Już w ST obserwujemy ewolucję znaczeniową tego słowa w kierunku jego stopniowej spirytualizacji. Od pierwotnego i naturalnego znaczenia, które w mentalności semickiej wskazywało na dobry stan zdrowia, harmonię z Bogiem, ludźmi i stworzeniem, pełnię i bezpieczeństwo³, którego sobie życzą w często używanych zwrotach: „Pokój z tobą!” ם ן ל ץ (šālôm l^ekā, 1 Krn 12,18), lub „Idź w pokój” ם ן ל ץ לך (lēklešalôm, Wj 4,18; 2 Krl 5,19)⁴, aż po rozumienie pokoju jako daru zapowiedzianego na czasy mesjańskie (Iz 2,4; 32,17; 33,5—6; 60,17; Jr 31,31—33; 33,6—7).

* W przypisach zastosowano następujące skróty tytułów:

- AssS — „Assemblées du Seigneur”, 2e série.
 BThW — *Bibeltheologisches Wörterbuch*, hrsg. von J. B. Bauer, Bd. 1, Graz 1967.
 CBQ — „Catholic Biblical Quarterly”.
 THAT — *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, hrsg. von E. Jenni, C. Westermann, Bd. 2, München 1975.
 TWNT — *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, hrsg. von G. Kittel, G. Friedrich, Bd. 2, Stuttgart 1935.

¹ Por. G. von Rad, *Šālôm im AT.*, [w:] TWNT s. 402; THAT s. 919—935 (G. Gerleman); BThW s. 436—441 (H. Gross).

W LXX wyodrębniono ponad 25 różnych tłumaczeń, oddających znaczenia hebrajskiego šālôm, [w:] *Bibel-Lexicon*, hrsg. von H. Haag, Leipzig 1970, s. 495.

³ Por. BThW s. 437.

⁴ Por. 2 Sm 18,32; 2 Krl 4,26; Est 2,11.

9; Ez 34,25,27; Ag 2,9; Za 8,12; Ps 72,7), przyniesionego przez pomazańca JHWH, który sam jest pokojem (Mi 5,4) i przez którego działa moc Boga (por. 1 Sm 12,3,5; 2 Sm 23,1; Ps 45,8) ⁵.

Tematem niniejszego artykułu jest ukazanie mesjańskiego znaczenia pokoju, który został w pełni objawiony i udostępniony Apostołom jako dar dzięki zmartwychwstaniu Jezusa i udzieleniu im Ducha-Parakleta. Pomimo wielokrotnych zapowiedzi darów mesjańskich przed męką (Ewangelista notuje wzmianki o pokoju: J 14,27; 16,33), ostateczne zrozumienie i przyjęcie ich treści nastąpiło dopiero po zmartwychwstaniu: „Gdy zmartwychwstał, przypomnieli sobie uczniowie Jego, że to powiedział, i uwierzyli Pismu i słowu, które wyrzekł Jezus” (J 2,22).

Punktem wyjścia dla naszych analiz będzie fragment Ewangelii św. Jana z rozdziału dwudziestego, wiersze: 19—23, opisujący spotkanie Zmartwychwstałego z Apostołami, podczas którego uwielbiony Kyrios przekazuje im Ducha Świętego i pokój. W scenie tej została zastosowana semicka formuła pozdrowienia: *šālôm*, w Ewangelii: *εἰρήνη ὑμῖν* — „Pokój wam!” (J 20,19,21). Struktura omawianego tekstu w pewnym sensie sugeruje podział tematyki na zagadnienia dotyczące zależności pomiędzy obecnością Zmartwychwstałego wśród uczniów i świadomością Jego prawdy paschalnej a posiadaniem pokoju (ww. 19—20) oraz te, które mówią o roli Parakleta w urzeczywistnianiu tej zależności i udzielaniu pokoju mesjańskiego (ww. 21—23). Zakres tematu domaga się jednak ograniczenia do pierwszego problemu.

POZDROWIENIE ZMARTWYCHWSTAŁEGO SKIEROWANE DO APOSTOŁÓW

Słowo „pokój”, występuje w formule pozdrowienia „Pokój wam!”, a ta z kolei znajduje się w szerszym kontekście, który należy wziąć pod uwagę przy wyjaśnianiu sensu tego pozdrowienia, zwłaszcza samego pojęcia „pokój”. W naszej analizie nie możemy więc pominąć wnikliwszej oceny kontekstu, czyli wierszy 19—23.

Struktura kontekstu (J 20,19—23)

Typowe dla Janowego stylu posługiwanie się językiem symbolu i alegorii wspomagane jest często zabiegami strukturalnymi w celu jaśniejszego i pełniejszego wyrażenia niewyrażalnej głębi myśli teologicznej ⁶. Jed-

⁵ Por. E. O'Doherty, *The Organic Development of Messianic Revelation*, CBQ 19:1957 z. 1 s. 18—19; J. L. McKenzie, *Royal Messianism*, CBQ 19:1957 z. 1 s. 26.

⁶ Por. B. Vawter, *Ezekiel and John*, CBQ 26:1964 z. 4 s. 450; J. Radermakers, *Je suis la vraie vigne*, AssS 26:1973 s. 50n.; G. Ghiberti, *Demeurez en mon amour*, AssS 27:1970 s. 57.

nym z takich stylistycznych schematów, zastosowanym w powyższym tekście, jest paralelizm. Epizod przedstawiony w wierszach 19—23 stanowi całość, którą można podzielić na dwie paralelne części⁷. Pierwsza, ww. 19—20, opisuje objawienie się samego Chrystusa. Do zatrwożonych uczniów w Wieczerniku Zmartwychwstały kieruje pozdrowienie: „Pokój wam!”, a następnie przechodzi do punktu kulminacyjnego, pokazując ślady męki. Identyfikacja wywołuje u Apostołów radość z rozpoznania Mistrza. Drugi człon, ww. 21—23, dotyczy objawienia misji i odpowiedzialności za kontynuowanie zbawczego dzieła Chrystusa na ziemi. Zostaje powtórzone pozdrowienie (w. 21), tak jak w poprzedniej części, po którym następuje zlecenie posłannictwa. Ewangelista stosuje tutaj charakterystyczny dla siebie schemat analogii: Jak Ojciec Mnie..., tak i Ja was...⁸, ukazując tym samym teologiczną perspektywę tych wyrażen⁹. Podobnie jak w pierwszej części, dochodzimy do kolejnego punktu szczytowego, którym jest przekazanie Ducha i udzielenie władzy odpuszczania grzechów.

Obydwa elementy składowe tego epizodu charakteryzują się swoistą dynamiką. W pierwszej Apostołowie wyzwalają się z lęku przed prześladowaniem (*φόβος*) i ze smutku (*λύπη*) po śmierci Pana, przechodząc do radości paschalnej, która czerpie swoją moc z obecności Zmartwychwstałego — Zwycięzcy śmierci i zła. Odzyskują pokój. W drugiej, ożywieni stwórczym tchnieniem, niejako powtórnie narodzeni (por. J 3,8), zostają uzdolnieni do przekraczania granic własnej osoby, by moc Zmartwychwstałego nieść światu. Tę, świadomie zamierzoną przez redaktora, konstrukcję tekstu można potraktować jako element wyjaśniający teologiczny sens pokoju mesjańskiego.

Słowo *εἰρήνη*, użyte dwa razy, ww. 19 i 21, w tradycyjnej formule pozdrowienia ujawnia swoje dodatkowe znaczenie dzięki kontekstowi i powtórzeniom. Raczej przyjmuje się je za zamierzony dodatek redaktora-ewangelisty, który nawiązuje do Mowy Pożegnalnej i do zawartych w niej słów przekazania pokoju Jezusa (por. J 14,27)¹⁰. Wtedy Apostoło-

⁷ Por. D. Mollat, *L'apparition du Ressuscité et le don de l'Esprit*, AssS 30:1970 s. 43.

⁸ *καθώς... με ὁ πατήρ, καὶ ἔγωγε... ὑμᾶς*. Tego typu paralelizmy występują w czwartej Ewangelii kilkakrotnie: 6,57; 10,15; 15,9; 17,18.

⁹ Zamiarem Ewangelisty posługującego się analogią nie jest porównywanie dwóch odmiennych rzeczywistości, ale ukazanie uczestnictwa człowieka zjednoczonego z Chrystusem we wszystkim, co Ojciec przekazał Synowi, to znaczy w życiu, miłości, zjednoczeniu i poznaniu (por. D. Mollat, jw., s. 48).

¹⁰ Por. R. Schnackenburg, *Das Johannesevangelium*, Bd. 4/3, Freiburg—Basel—Wien 1972, s. 383—384; R. E. Brown, *The Gospel According to John XIII—XXII*, New York 1970, s. 1022.

wie usłyszeli o darze, jaki im przekazał, lecz nie zrozumieli i nie byli jeszcze przygotowani na jego przyjęcie, ponieważ Jezus mówił o tym przed męką, a Duch, który miał doprowadzić do zrozumienia całej prawdy mesjańskiej, nie został jeszcze udzielony (por. J 7,39). Ewangelista łączy te dwa fakty: zapowiedź udzielenia pokoju i faktyczne jego przyjęcie, kiedy Jezus „tchnął na nich” i udzielił im równocześnie daru Ducha.

Jezus uwielbiony w zmartwychwstaniu, otoczony chwałą przez Ducha (por. J 16,14), zapoczątkowuje erę „wylania Ducha”, o jakiej mówili prorocy (por. Iz 32,15; Jl 3,1), otwierając tym samym skarbiec Bożych darów, przeznaczonych na czasy mesjańskie¹¹. Dar pokoju wraz z udzieleniem Ducha przestaje być już tylko pozdrowieniem czy życzeniem doczesnego dobrobytu i spokoju¹², ale nabiera wartości daru duchowego, mesjańskiego dobra.

Układ całego opisu uwydatnia jego charakter chrystocentryczny. Dynamika sceny spotkania wskazuje na Chrystusa jako inicjatora paschalnej aktywności. On nie tylko umożliwia Apostołom przejście od biernego lęku do radosnego i czynnego posłannictwa pokoju, ale sam jest świadectwem paschalnej dynamiki, objawionej w ranach śmierci krzyżowej — „pokazał im ręce i bok” (w. 20) — i w chwale zmartwychwstania. Jego dzieło odkupienia nosi na sobie znamię tej dynamiki i nadaje go wszelkim darom będącym owocem tego dzieła. Pokój możliwy dzięki faktowi zmartwychwstania jest owocem cierpienia i śmierci krzyżowej Mesjasza. Słowa Deutero-Izajasza jeszcze przed nadejściem czasów mesjańskich wyrażają tę prawdę w Czwartej Pieśni o Słudze Jahwe: $\text{וְיָשָׁלֵם לָנוּ שְׁלוֹמָא}$ (*mûšar šelomēnû ālāw*), karcenie, które przynosi nam pokój, kaźń pokoju, jest na nim (Iz 53,5b).

Struktura przytoczonego fragmentu pokazuje dynamiczny i paschalny aspekt pokoju mesjańskiego. Pierwszy element paraleli koncentruje się na objawieniu i rozpoznaniu Zmartwychwstałego. W obrazie tym dominuje świadectwo zwycięstwa nad śmiercią. Drugi element pokazuje moc Zmartwychwstałego przekazaną Apostołom, by tak jak On zwyciężył śmierć, oni też mieli władzę nad grzechem, który jest przeciwieństwem życia wiecznego. Pokój pochodzący od Chrystusa pozwala panować nad mocą zła, nad władcą ciemności, ponieważ Mesjasz już dokonał tego zwycięstwa (16,33), a posiadanie daru noszącego stygmaty Chrystusa nie pozostawia już miejsca na lęk. Posiadanie pokoju mesjańskiego jest posiadaniem pokoju w Nim („Abyście pokój we Mnie mieli”, J 16,33). Zjednoczenie z Chrystusem-Zwycięzcą pozwala „mieć odwagę” — $\theta\alpha\sigma\sigma\epsilon\iota\tau\epsilon$

¹¹ Por. także na ten temat: C. H. Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge 1965, s. 430.

¹² Por. THAT s. 922; BThW s. 437—438.

(J 16,33) — podczas ucisku, ponieważ On ze swoim dynamizmem umieszcza człowieka już w sferze zmartwychwstania, pomimo że prześladowanie i ucisk są jeszcze jego udziałem.

*Formuła pozdrowienia jako przęsto pomiędzy
Starym a Nowym Przymierzem*

Żydowska formuła *šālôm*, która w Starym Testamencie występuje jako tradycyjne pozdrowienie lub życzenie, zostaje skierowana również do Apostołów przez zmartwychwstałego Jezusa (J 20,19). Całe bogactwo treści, jakie niesie w sobie to słowo, zostaje niejako poddane mocy odnowy, tak jak Jezus ziemski dostąpił uwielbienia i jest obecny poprzez swego Ducha. Chrystus, o którym Samarytanka wiedziała, że będzie Mesjaszem przynoszącym pełne objawienie (J 4,25), przynosi ostatecznie wyjaśnienie tego, co znane było jedynie według litery Prawa: „Wy czcicie to, czego nie znacie” (J 4,22), zarzucał Jezus Samarytanom.

Wyjaśnienie mesjańskie jest interpretacją, do jakiej prowadzi Duch, czyli według zbawczej prawdy krzyża i zmartwychwstania, bo tę prawdę, zgodnie z odwieczną wolą Ojca, przyniósł i wypełnił Mesjasz. Uczył w ten sposób, że sens wszelkiej moralności i kultu jest w tym, by rozumieć je w „duchu i prawdzie” (J 4,23)¹³. Stary porządek, niedoskonały przez zamię grzechu, zostaje przemieniony dzięki Chrystusowi i podniesiony do odwiecznej godności w planach Boga, co św. Tomasz z Akwinu trafnie ujął, mówiąc o naturze człowieka: „*Gratia non destruit naturam, sed elevat*”.

Kontynuację Starego Przymierza wyraża Ewangelista przez zastosowanie tego samego zwrotu-pozdrowienia, stawiając nas wobec prawdy starotestamentalnej, ukazanej w świetle wydarzeń popaschalnych. Wszystkie dobra, jakie Izraelita rozumiał pod pojęciem *šālôm*, podlegają transpozycji, tworząc odtąd nową i adekwatną normę dla wierzących w Boga, który jest duchem (J 4,24). Przechodząc do szczegółów, takie kategorie, jak: zdrowie, bezpieczeństwo, dobrobyt, przyjazne pakti międzyludzkie i naczelną — przymierze z Bogiem, znajdują swoje centrum i kres w Chrystusie.

Dar Ducha, będąc pierwszym darem paschalnym Chrystusa, rozpoczyna nowy eon zbawienia, a obecność Zmartwychwstałego jest objawieniem nowego sposobu Jego przebywania w Kościele. Nowość wkraczająca w rzeczywistość ludzką po wydarzeniach paschalnych sięga warstwy on-

¹³ Mesjańską realizację Starego Przymierza po zmartwychwstaniu jasno wyrażają słowa w Ewangeliiach synoptycznych: „Nie przyszedłem znieść Prawo, ale wypełnić” (Mt 5,17); „Łatwiej niebo i ziemia przeminą, niż żeby jedna kreska miała odpaść z Prawa” (Łk 16,17).

tycznej. Wskazuje na to użycie przymiotnika *καιρός*. Zgodnie z tą zasadą nowe jest przykazanie, *καινή ἐντολή* (J 13,34), regulujące stosunki międzyludzkie (pokój jako przymierze z ludźmi), a także nowy jest człowiek¹⁴, którego Jan określa jako „narodzonego powtórnie” (por. J 3,3).

Scena przekazania Ducha po zmartwychwstaniu i objawienie się Chrystusa ze słowami *εἰρήνη ὑμῖν* jest bezpośrednim nawiązaniem i wypełnieniem obietnicy pokoju, uczynionej przed męką (J 14,27). Wówczas świadomość Apostołów tkwiła jeszcze w wyobrażeniach starotestamentalnych, a dopiero po otrzymaniu Ducha zrozumieli, na czym polega pokój, jaki dał im Mesjasz. Te dwie sceny dopełniają się i tworzą całość, tak jak obietnica i spełnienie, akt przekazania daru i jego przyjęcie, jak Stare Przymierze, z jego oczekiwaniem na Mesjasza, i Nowe, kiedy Zmartwychwstały stanął wśród swoich uczniów jako Bóg i człowiek.

DAR POKOJU UDZIAŁEM APOSTOŁÓW

Pokój mesjański, którego powszechny zakres był już znany prorokom, a dzieło i nauka Jezusa potwierdziła te obietnice (por. J 17,20; 20,29)¹⁵, został najpierw udzielony najbliższym uczniom Jezusa, stanowiącym załączek Kościoła. To właśnie do nich pierwszych zostało skierowane orędzie w ostatni wieczór przed męką i oni ulegli trwodze po utracie Mistrza. Jako świadkowie i uczniowie, stali się najbardziej odpowiednimi adresatami nowego daru paschalnego. Stali niejako po obu stronach paschalnej osi. Znali Jezusa historycznego i po znakach męki mogli Go rozpoznać w Zmartwychwstałym.

Duch, którego Chrystus tchnął na nich, wyjaśnił im prawdę, „doprowadził” ich do prawdy, o której słyszeli — *ὁδηγήσει ὑμᾶς* (J 16,13) i którą przeżyli, lecz tylko jako izraelscy wyznawcy Starego Prawa, którym jednak obcowanie z Mesjaszem zakłóciło równowagę i pewność w przestrzeganiu wyłącznie „litery”, ale nie uczyniło ich jeszcze „nowymi”, gdyż nie posiadali Ducha. Zostało to wyrażone w słowach: „...teraz jeszcze znieść nie możecie. Gdy zaś przyjdzie On, Duch Prawdy, doprowadzi was do całej prawdy” (J 16,12—13).

Proces Paschy, przejścia Starego Przymierza w Nowe, dokonał się przez Chrystusa-Mesjasza, którego pojawienie się w historii stanowi punkt zwrotny w dziejach zbawienia. Podobne zjawisko miało też miejsce

¹⁴ U św. Pawła odpowiednikiem „narodzonych powtórnie” jest „nowe stworzenie” (*καινή κτίσις*, 2 Kor 5,17), „nowość życia” (*ἐν καινότητι ζωῆς*, Rz 6,4) lub „nowość Ducha” (*ἐν καινότητι πνεύματος*, Rz 7,6); por. A. Janowski, *Biblijna teologia przymierza*, Katowice 1985, s. 135.

¹⁵ Por. C. K. Barrett, *The Gospel According to St. John*, London 1970, s. 416.

u Apostołów, którzy z niepokoju starotestamentalnie myślących uczniów Mesjasza wchodzą w sferę mesjańskiego i zbawczego pokoju, pod wpływem obecności Chrystusa Zbawiciela. Obecność Zmartwychwstałego była pierwszym motywem zmiany „nastroju” duchowego, lęk zamienia się w radość (por. J 16,20), a także miała istotny wpływ na przyjęcie nowego pokoju. Tym zagadnieniem zajmiemy się w następujących dwóch paragrafach.

Obecność zmartwychwstałego Pana wprowadza pokój

Przygnębieni i odizolowani od świata Apostołowie, w obawie przed prześladowaniem z powodu Jezusa, tworzą wymowną i kontrastującą scenę dla objawienia się Zmartwychwstałego, który swoją obecnością pozwala im przezwyciężyć nastrój żałoby i niepewności¹⁶. Nauka Jezusa o zjednoczeniu z Nim, a przez Niego z Ojcem (J 15), pośrednią drogą doprowadza nas do wniosku, że skoro Bóg, Jahwe, a w ostateczności Syn Boży, Mesjasz, jest uosobieniem wszelkiego zbawczego dobra, to właśnie ścisła łączność z Chrystusem (jak winny krzew i latorośle) stwarza warunki otrzymania darów mesjańskich.

Ta właśnie wzajemna i niepojęta obecność Chrystusa w człowieku, a człowieka w Chrystusie, jest warunkiem posiadania dóbr mesjańskich¹⁷. Przed wydarzeniami paschalnymi u Apostołów można zaobserwować istnienie innej świadomości. Źródłem pokoju i pewności była dla nich obecność Jezusa ziemskiego (J 16,4), natomiast myśl o rozstaniu, kilkakrotnie podejmowana przez Jezusa, napawała ich obawą i lękiem (*ταραχή*): „Niech się nie trwoży serce wasze ani się nie lęka!” (J 14,1.27); „Ponieważ wam to powiedziałem, smutek napełnił wam serce” (*ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν*, J 16,6). Ta starotestamentalna świadomość miała ulec istotnej przemianie pod wpływem Ducha Świętego-Parakleta.

Mowa Pożegnalna obfituje w zapowiedzi powrotu Jezusa, podkreślając zasadnicze znaczenie Jego obecności. Obietnice przewidują odzyskanie pokoju i radości, zresztą słowa przekazania pokoju (J 14,27) — nowego, nie takiego, jaki daje świat, ale jaki daje Mesjasz — sygnalizują zmianę porządku. Jest tu także mowa o radości, która zajmuje miejsce dotychczasowego smutku spowodowanego odejściem Jezusa. Radość tę może wywołać jedynie ponowne ujrzenie Pana i to zostaje Apostołom obiecanie: „Smutek wasz zamieni się w radość (*ἡ λύπη ὑμῶν εἰς χαρὰν γενήσεται* J 16,20); „Znowu jednak was zobaczę i rozraduje się serce

¹⁶ R. Schnackenburg, jw., s. 382; L. Stachowiak, *Ewangelia według św. Jana. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, Poznań—Warszawa 1975, s. 391.

¹⁷ Por. J. Rademakers, jw., s. 50; C. H. Dodd, jw., s. 187.

wasze” (*πάλιν δὲ ὀψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία*, J 16,22); „Odchodzę i przyjdę znów do was” (*Ἐπάγω καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς*, J 14,28); „Nie zostawię was sierotami” (*οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς*, J 14,18).

W rozdziale J 20, 19—23 Ewangelista przedstawia powtórne przyjście Chrystusa. Nie jest to przyjście cielesne, ale przyjście innego porządku¹⁸. Jego obecność po zmartwychwstaniu przynosi pokój istniejący ponad nienawiścią i prześladowaniem świata (por. J 15,18—19; 16,33). Pokój ten, chociaż nie usuwa zagrożenia, pozwala je przewyciężyć. W scenie tej na uwagę zasługuje pokazanie śladów męki; Jezus pokazuje ręce i bok. Chodzi tu głównie o wskazanie jedności pomiędzy Zmartwychwstałym dzisiaj a Ukrzyżowanym przedtem, o podkreślenie tożsamości Jezusa historycznego z Uwielbionym¹⁹. Znamiona męki, której Apostołowie byli świadkami, miały pomóc im rozpoznać w Zmartwychwstałym Pana (J 13,13) i doprowadzić do „pełnej radości” (J 15,11; 17,13). Sposób objawienia się Zmartwychwstałego suponuje krzyż. Pokój, który przynosi Jezus, jest przewyciężeniem zgorszenia krzyża, ponieważ pozwala widzieć krzyż poprzez chwałę zmartwychwstania, będącą owocem krzyża. Takie widzenie krzyża zapewnia posiadanie paschalnego pokoju i jest prawdziwie chrześcijańskim znaczeniem krzyża²⁰. Zmartwychwstały, pokazując ślady ran na swoim ciele, tworzy scalony obraz rzeczywistości przed- i popaschalnej, pozwalający Apostołom rozeznac swojego Mistrza — Boga i Człowieka. Dzięki połączeniu aspektu doczesnego i nadprzyrodzonego możliwe było powiązanie nauki Jezusa sprzed męki z teraźniejszością zmartwychwstania i uznanie Jego rzeczywistego przyjścia oraz obecności w Wieczerniku, pomimo że „drzwi były zamknięte” Ta obecność wprowadziła Apostołów w radość i pokój²¹.

Poznanie przez wiarę prawdy paschalnej rozprasza lęk

Chrystofania wielkanocna opisana w ww. 19—20 ukazuje jeszcze jeden motyw określający warunek posiadania pokoju. Jest nim poznanie paschalnego wymiaru objawienia Zmartwychwstałego. Wymiar ten sta-

¹⁸ Jezus nie zwraca się do Apostołów, jak niegdyś: „To ja jestem, nie bójcie się!” (*Ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε*, J 6,20); por. H. van den Bussche, *Jean*, Bruges 1967, s. 550.

¹⁹ To znaczenie, wybitnie teologiczne, różni się od ujęcia apologetycznego, np. u Łukasza, któremu chodzi głównie o ukazanie fizycznej rzeczywistości zmartwychwstałego ciała: „Popatrzcie... Duch nie ma ciała, ani kości...” (Łk 24,39), mamy wykluczenie iluzji; por. D. Mollat, *jw.*, s. 46.

²⁰ Por. H. van den Bussche, *jw.*, s. 550.

²¹ Natchniony psalmista wyraził poczucie obecności Boga jako istotę pokoju: „Stawiam sobie zawsze Pana przed oczy, nie zachwieję się, bo On jest po mojej prawicy” (Ps 16,8).

nowi zasadniczą treść pokoju mesjańskiego. Ślady męki są nierozłączne z uwielbieniem, co jasno obrazuje scena z Ewangelii. Chwała jawi się jako następstwo i dopełnienie aktu cierpienia i śmierci. Prawda paschalna stawia zmartwychwstanie w świetle krzyża, którego plonem są dary mesjańskie przeznaczone dla zbawienia świata. Apostołowie zostają wprowadzeni w owoce znoju Chrystusa, otrzymują uczestnictwo w tym, „nad czym się nie natrudzili” (por. J 4,38), bo sprawcą dzieła jest sam Bóg²².

Stygmat krzyża był w zamiarze Boga nieodzownym warunkiem odkupienia i obdarowania zbawionych duchowymi dobrami. Jezus niejednokrotnie mówił o czekającej Go męce i śmierci krzyżowej²³, chociaż to mogło podważyć wiarę w Jego mesjańskie posłannictwo²⁴. Nawet Jego najbliżsi uczniowie nie rozumieli tajemnicy zbawczej ekonomii, skoro Piotr Apostoł z oburzeniem zareagował na zapowiedź rozstania (J 13,37)²⁵, zdradzając tym samym całkowite niezrozumienie „spraw niebieskich” (J 3,12), których istotę stanowi zmartwychwstanie. Owa dialektyka zbawienia stała się jasna dopiero w akcie wieczernikowej chrystofanii, której towarzyszyło tchnienie Ducha Prawdy, oświecające wiarę w Syna Człowieczego. Wiara jest koniecznym warunkiem wejścia do Królestwa zbawionych. Jest jedyną adekwatną odpowiedzią człowieka na eschatologiczne objawienie Boga²⁶ i kształtuje niejako akt przyjęcia darów mesjańskich — owoców zbawczego dzieła Chrystusa. Myśl ta należy do znamiennych w teologii Janowej, a ujmuje ją końcowe zdanie sceny z niewiernym Tomaszem: „Błogosławieni, którzy nie widzieli, a uwierzyli” (J 20,29), rozwinięte w dalszej refleksji: „Wiele innych znaków, których nie zapisano w tej księdze, uczynił Jezus wobec uczniów. Te zaś zapisano, abyście wierzyli, że Jezus jest Mesjaszem, Synem Bożym, i abyście wierząc mieli życie w Imię Jego” (J 20,30n)²⁷.

Nie sama jednak wiara, lecz także sposób, w jaki dokonało się zbawienie, odgrywa istotną rolę w otrzymaniu życia wiecznego. „Potrzeba,

²² Por. H. van den Bussche, jw., s. 551.

²³ Synoptycy stosują dosłowne określenie tego faktu (por. Mt 16,21; Mk 9,31; Łk 18,31—34), natomiast Jan posługuje się metaforą odejścia (7,33; 8,21) i wywyższenia Syna Człowieczego (3,14—16; 8,27; 12,32—35).

²⁴ W Mesjaszu Żydzi widzieli przywódcę swojego narodu, który miał zapewnić im szczęśliwą i nieskończoną przyszłość w sensie jednak doczesnym: „Myśmy się dowiedzieli z Prawa, że Mesjasz ma trwać na wieki. Jakżeż Ty możesz mówić, że potrzeba wywyższyć Syna Człowieczego?” (J 12,34).

²⁵ W relacjach synoptyków wypowiedzi Piotra odnoszą się bezpośrednio do śmierci krzyżowej, której Piotr usiłuje się ze wszech miar przeciwstawić, np.: „Panie, niech Cię Bóg broni! Nie przyjdzie to [że będzie zabity] nigdy na Ciebie” (Mt 16,22).

²⁶ Por. A. Janowski, *Dynamika wiary według czwartej ewangelii*, „Słaskie Studia Historyczno-Teologiczne” 8:1975 s. 25.

²⁷ Por. tamże.

by wywyższono Syna Człowieczego, aby każdy, kto w Niego wierzy, miał życie wieczne” (J 3,14—15). Wywyższenie, w nomenklaturze Janowej odnoszące się do śmierci krzyżowej Jezusa, jest niezbędne do tego, by wiara osiągnęła swój skutek. Przedmiotem wiary staje się więc nie tylko Mesjasz jako osoba, lecz również prawda w Nim objawiona (J 1,14. 17), czyli właśnie owo „wywyższenie”, które analogicznie do wywyższenia węża na pustyni (Lb 21,5—9) przywracało życie, i to nie tylko doczesne, lecz także życie wieczne (*ζωή αἰώνιος*). Ten znak zbawienia (*σύμβολον σωτηρίας*, Mdr 16,6), stał się znakiem wszystkich darów mesjańskich, udzielonych wierzącym w Chrystusie²⁸, a dary te mają wskutek tego charakter paschalny. Posiadanie zbawczych darów polega na trwaniu w Chrystusie jako źródle tych dóbr (por. J 15) i podporządkowaniu się Jemu tak, jak On trwa i jest poddany Ojcu. Wyraża to często stosowany przez Jana paralelizm: „Znam owce moje, a moje Mnie znają, podobnie jak Mnie zna Ojciec, a Ja znam Ojca” (J 10,14—15). Ten ma życie wieczne — a zatem udział w dobrach mesjańskich — kto zna Ojca i Tego, którego Ojciec na świat posłał — mówi Ewangelista w innym miejscu (por. J 17,3).

Poznanie, *γινῶσις*, w języku biblijnym nie oznacza jedynie intelektualnego i ściśle teoretycznego dochodzenia prawdy (*θεωρία*), lecz uwzględnia jej charakter moralny²⁹, czyli doświadczalne uczestniczenie w objawieniu Chrystusa, zaangażowane pokonywanie wraz z Nim i w Nim paschalnej drogi zbawienia: przez krzyż do zmartwychwstania. Urzeczywistnianie paschalnej prawdy w Duchu Chrystusa polega na trwaniu w Nim, jak w winnym krzewie (J 15,1—11) i upodobnieniu się do Osoby poznanej — do Chrystusa³⁰. Zjednoczenie z Chrystusem stanowi zatem warunek posiadania pokoju, ponieważ wtajemnicza w mądrość Boga, będącą mądrością krzyża³¹. Znajomość takiej prawdy daje zbawienie i towarzyszące mu dobra Królestwa.

²⁸ Por. Flp 1,29; L. Stachowiak, jw., s. 164; C. H. Dodd, jw., s. 306.

²⁹ Biblijne *γινῶσκειν* bliższe jest hebrajskiemu słowu *יָדָע* (*jada'*), które oznacza poznanie oparte na doświadczeniu, dzięki aktywności woli, a nie tylko umysłu, np. choroba czy cierpienie (Iz 53,3), strata (Iz 47,8), kara (Ez 25,14). Greckim ekwiwalentem tego pojęcia były raczej słowa: *πάσχειν* lub *αἰσθάνεσθαι*, aniżeli bardziej filozoficzny termin *θεωρία* o znaczeniu czysto noetycznym (por. C. H. Dodd, jw., s. 152). R. Bultmann uzupełnia jeszcze treść Janowego *ginōskein* przesłankami gnostycznymi, mającymi swe źródła w kultach misteryjnych, co w pewnej mierze wpłynęło na zbliżenie do hebrajskiego znaczenia ze względu na aspekt kontaktu i jednoczenia się z Bogiem (R. Bultmann, *Theologie des Neuen Testaments*, Tübingen 1961, s. 184).

³⁰ Por. A. Jankowski, *Dynamika wiary...*, s. 40. Autor powołuje się na myśl H. Schliera: *Croire, connaitre, imer dans L'Évangile de saint Jean*, [w:] *Essais sur le Nouveau Testament, Lectio Divina* 46, Paris 1968, s. 326.

³¹ Św. Paweł pisze o tej mądrości jako odmiennej od mądrości świata (por.

Charakterystyczne dla Ewangelii Janowej są paralelne zestawienia sformułowań, odnoszących się do wzajemnego trwania w sobie Boga, Chrystusa i ludzi, ze zdaniem dotyczącymi wzajemnego poznania (por. J 10,14.15; 14,10—11; 14,20; 17,21.23.26)³². Nowotestamentalną regułą pokoju jest „trwanie” w Chrystusie i w Ojcu³³ oraz wierność nowemu przykazaniu Chrystusa. Typem tej reguły były przedmesjańskie wyobrażenia o pokoju i przymierzu, o przybytku JHWH pośród ludu wybranego i o przestrzeganiu Prawa.

Ukazany w Ewangelii Janowej teandryzm *trwania* posiada pewną specyfikę odróżniającą go od pasywnej immanencji. Trwanie Boga w człowieku polega na trwaniu w nim Bożej nauki, Jego słów (*λόγοι, ῥήματα*). Natomiast człowiek wyraża swoje trwanie w Chrystusie wiernością Jego słowom (por. J 14,23—24; 15,7). Zgodnie ze znaczeniem słowa *rhēmata*³⁴ należy rozumieć te „słowa” nie tylko jako życiodajną naukę o zbawieniu, lecz jako fakty zbawcze, dokonane przez Jezusa. Trwanie w Chrystusie oznacza więc przyjęcie mesjańskiej nowości, wprowadzonej przez zbawcze dzieło i włączenie się w to dzieło razem z Chrystusem bez oszczędzania własnego życia (por. 15,13), aby otrzymać życie wieczne i związane z tą rzeczywistością dobra.

*

*

*

Podsumowując niniejsze opracowanie, dotyczące analizy krótkiego epizodu przekazania pokoju w wielkanocnej chrystofanii (J 20,19—23), wypada stwierdzić, że scena ta zakorzeniona jest w całej Ewangelii. Jej symbolika, zgodnie z konwencją całego dzieła, wprowadza nas w pewne zasadnicze problemy odnoszące się do pokoju mesjańskiego. Począwszy od strony zewnętrznej, czyli struktury literackiej omawianego fragmentu,

1 Kor 1,21—25; 2,6—8). Specyfika mądrości (przedmiot poznania) domaga się adekwatnej metody poznania. Misterium paschalne może być poznane jedynie przez wejście na drogę krzyża i zmartwychwstania z Chrystusem: „Jeśli kto chce pójść za Mną, niech się zaprze samego siebie, niech weźmie krzyż swój i niech Mnie naśladowuje” (Mt 16,24).

³² Por. na ten temat: C. H. Dodd, jw., s. 187.

³³ μένειν — trwać (por. 14,10—11.20; 17,21.23.26).

³⁴ Etymologii należy szukać w semickim pojęciu 𐤃 𐤁𐤁𐤓 (*dābār*), które ma dwa znaczenia: słowo, opowiadanie i rzecz, sprawa, fakt. Pojęcie to wyraża w ten sposób nierozdzielny związek słowa z oznaczaną przez nie rzeczywistością. W języku biblijnym *rhēmata* odnosi się więc nie tyle do nauki, co do wydarzenia i czynu; por. TWNT t. 4 s. 90—111; *Dictionary of the Bible*, ed. J. L. McKenzie, London 1965, 938; X. Léon-Dufour (red.), *Słownik Nowego Testamentu*, Poznań 1981, s. 1570.

odkrywamy paschalne znamiona pokoju, będące odbiciem dzieła zbawienia, dokonanego przez krzyż i zmartwychwstanie. Pokój mesjański nie może być utożsamiany z kwietyzmem czy szukaniem bezpieczeństwa w przeżyciach mistycznych i oderwaniu od świata. Jest on darem o szczególnej dynamice paschalnej. Odzwierciedla on dynamiczną naturę Boga, stając się dla człowieka mocą i źródłem wszelkiej twórczej aktywności, realizującej Boży plan zbawienia — wolę Boga. Stąd też jego ponadczasowy wymiar i moc panowania nad złem.

Drugim zagadnieniem jest rola obecności Zmartwychwstałego, odczytana z przedstawionej sceny spotkania z Apostołami. Z tekstu dowiadujemy się, że krzepiącą i jedynie skuteczną obecnością jest obecność Chrystusa uwielbionego, którego objawienie staje się świadectwem zwycięstwa nad śmiercią, złem i grzechem. Stawia wierzących przed dokonany już faktem odkupienia, który stanowi jedyną moc wszelkich ludzkich zmagañ z władcą ciemności. Rękojmią tak pojętego pokoju jest znajomość, czyli wprowadzenie we własne życie prawdy paschalnej — Chrystusa i Jego słów (*ῥήματα*) — której nauczycielem jest Duch-Paraklet.

RESURRECTION AND PEACE IN THE LIGHT OF THE FOURTH GOSPEL

S u m m a r y

The article concerns the eschatological aspect of peace and its paschal dimension, owing to the relationship between peace and resurrection of Christ. The analyses are based upon the episode of giving peace to the Apostles by the Risen Christ (John 20:19—23). The meaning of that scene, according to John's theology and symbolism, reveals certain features of peace. First of all Christ's peace is a messianic gift, which cannot be identified with quietism or apparent serenity achieved by unreal mysticism. Messianic peace brings closer to men the dynamic nature of God revealed mostly in the Paschal Mystery of Christ. The second point refers to the importance of Christ's presence for receiving peace. The appearance of the Risen testifies His victory over death, sin and over the state of war between God and men. A man can participate in that peace due to the union with Christ, which is expressed by knowing, *ginōskein*, Him and His paschal truth. To know that truth means to keep Christ's words, *rhēmata* (words and facts), with the help of the Holy Spirit — the Paraclete.